
KORA ÚJKOR

A körmöcbányai pénzmúzeum

Közel fél évezreden keresztül Magyarország főpénzverdéje Körmöcbányán működött, meg kell azonban jegyezni, hogy a pénzverés Körmöcbányán csaknem hétszáz éves múlttal büszkélkedhet. Ezalatt az idő alatt hihetetlen mennyiségű tárgyi anyag és szaktudás halmozódott fel, amely indokoltá tette, hogy ezeket a kulturális javakat önálló múzeumban gyűjtsék össze. A körmöcbányai pénzmúzeumot – nem a pénzverdében, hanem a városban, a városi polgárok gyűjteményeiben felhalmozott műtárgyakból – 1890-ben alapították meg, mindmáig a Kárpát-medence egyetlen hivatalos pénzmúzeuma. Mielőtt a múzeum történetét, gyűjteményét bemutató kiadványt közelebről is megismer-nénk, érdemes megvizsgálunk, vajon miért egyedüli a körmöcbányai múzeum.¹

Rögtön adódik a kérdés, hogy Budapesten, ahol 1926-tól Magyarország pénzeit újból verik, miért nincs ilyen intézmény. 1918 novemberében ugyanis a Magyar Állam (formálisan akkor éppen Magyar Népköztársaság) a fenyegető cseh betörés miatt leszereltette a körmöcbányai pénzverő gépeit, sebtében összepakolták az ott őrzött értékes pénzverdei műtárgyanyagot, majd mindezt Budapestre szállították.² Ennek a muzeális anyagnak – amely az elmúlt száz év során komoly veszteségeket szenvedett el: gyakorlatilag szétszóródott – tudományos feldolgozása és közzététele nem történt meg. Ha mindez az azóta *Kremnica* néven ismert városban marad, a szlovák kutatás feltehetőleg nem mulasztotta volna el ezt a munkát elvégezni (kiindulva abból, hogy az ott hagyott 1918 előtti, osztrák–magyar vonatkozású anyag tekintetében számos publikáció jelent meg), igaz, eredményeit

1 A Körmöcbányai Pénz- és Emlékérem-múzeum (Múzeum minci a medaili v Kremnici) honlapja: <http://www.muzeumkremnica.sk/sk/uvod> (letöltés ideje: 2018. szeptember 10.)

2 A körmöci verde magyar fennhatóság alatti utolsó időszaka, leszerelése: *B. Nánási Éva*: Adatok a körmöcbányai verdéből az I. világháború végén. In: Emlékezés a 650 éves Körmöcbányára. Szerk. *Gedai István*. Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest, 1978. [1980.] 40–45.

egy másik, magyar szemmel nem túl kedvező narratívában jelenítette volna meg.³

Budapesten nincs olyan önálló és állandó kiállítás, amely a magyar pénztörténet teljességét mutatná be. A legjelentősebb éremgyűjteménnyel rendelkező Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításában ugyan hangsúlyosan szerepelnek a pénzérmék, de ez nem önálló numizmatikai kiállítás. A Magyar Nemzeti Bank második világháború után létrejött Bankjegy- és Éremgyűjteménye kicsiny, majd Látogatóközpontként nagyobbra nőtt állandó kiállításával sokáig igyekezett betölteni ezt az űrt, jelenleg azonban ez a kiállítás sem látogatható (elvileg folyamatban van egy új látogatóközpont–pénzmúzeum kialakítása).⁴

Különös múzeumtörténet

A körmöcbányai pénzmúzeum eredetileg városi múzeumként jött létre 1890-ben, városi polgárok és a városháza gyűjteményeiből. A műgyűjtésnek Körmöcbányán komoly hagyományai voltak, az első ismert gyűjtő az 1589-ben elhunyt *Roll Farkas* alkamaragróf volt. A műgyűjtés tovább folytatódott a XVIII. században is, azonban a múzeumalapítás gondolata csak viszonylag későn, a városi levéltárosnak, *Krizskó Pálnak* (1841–1902) köszönhetően hozott eredményt. Krizskó ugyanis a városháza épületében felhalmozott muzeális értékű tárgyakat különválasztotta a levéltári fondoktól, amelyeket egyébként külön épületben helyeztek el. 1890-ben Krizskó két múzeumi leltárkönyvet nyitott meg: egyet a pénzérmék és az emlékérméknek, egy másikat pedig a további műtárgyaknak – ezzel gyakorlatilag megalapította a múzeumot; egyidejűleg megrendezte az első állandó kiállítást is. 1922–1932 között az ismert

3 Néhány, 1920 után megjelent összefoglaló munka: *Matunák, Michal*: Z dejín slobodného a hlavného bankského mesta Kremnice. Slobodné a hlavné bankské mesto Kremnica, 1928.; *Kremnická Štátna mincovňa. Slovenský fond výtvarných umení*, Bratislava, 1962.; *Kazimír, Štefan – Hlinka, Jozef*, Kremnická mincovňa. 1328–1978. Osveta, Kremnica, 1978.

4 Az MNM Éremtár történetének modern feldolgozásában számtalan adat található az Éremtár által szervezett kiállításokról: *Pallos Lajos*: Az Éremtár. In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2002. 223–275. Az MNB Bankjegy- és Éremgyűjteménye tekintetében egy ismeretterjesztő füzet jelent meg, de ez is részletesen ismerteti az éremgyűjtemény által szervezett kiállításokat: *Garami Erika*: A Magyar Nemzeti Bank Bankjegy- és Éremgyűjteménye. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2000. Az újabb tervekről, lásd: <https://penzmuzeum.hu/> (letöltés ideje: 2018. szeptember 10.)

történész, *Matunák Mihály* (1866–1932) vezette a múzeumot.⁵ Halála után az adminisztrációs feladatokat a városháza tisztviselői látták el. Időközben átalakult a szlovák múzeumi rendszer: a járási tudományos múzeummá „előléptetett” intézmény először a Szlovák Nemzeti Múzeum, majd a városi tanács fennhatósága alá került. A függetlenné vált intézmény első igazgatója *Otto Hellenstein* (1907–1984) lett. Jelentős gyűjteménygyarapodás következett: a numizmatikai anyag mellett komoly mennyiségű bányászati emlék került a raktárakba, és a múzeum újrapozicionálása is megtörtént: numizmatikai csoportokkal vették fel a kapcsolatot, így az intézmény valódi szakmai műhellyé vált. 1976-ban újabb változás következett: az intézmény hivatalosan is pénz- és emlékérem-múzeum lett, és a járási tanács fennhatósága alá került. Ettől kezdve a legfontosabb gyűjtőkorré a körmöci pénzverde tevékenységének dokumentálása vált, ebben a szellemben ünnepelte meg Körmöcbánya városi kiváltságának 650. évfordulóját 1978-ban (új kiállítás nyílt a pénzverés, a bányászat és az emlékérem-készítés történeti emlékeinek bemutatására). Az 1980-as években már kortárs éremművészeti kiállításokat is szerveztek, de nem feledkeztek el a múzeum nem numizmatikai jellegű műtárgyairól: ezek bemutatásának egyik alkalma volt a körmöcbányai művészek múltja és jelene című kiállítás megrendezése. Az 1989-es fordulat után a múzeum a szlovák kulturális minisztérium fenntartásába került, majd 1992-ben először a pénzügyminisztérium, aztán a Szlovák Nemzeti Bank vette át a feladatot: ezzel a múzeum végleg numizmatikai szakintézménnyé vált. A pénzmúzeum Körmöcbánya főterén jelenleg több műemlék épületet is birtokol, ezekben kiállításai, illetve a múzeumi raktárai és irodái is végleges helyet találtak. Pénztörténeti állandó kiállítása („Az érem két oldala – pénzverés és emlékérem-készítés Szlovákia történetében”) a Kárpát-medence vélhetően legnagyobb volumenű a maga nemében. Ebből a szempontból különösen is fontos kiemelni, hogy minden, a modern Szlovákia területén használt pénzt, bankjegyet kiállítottak (így a pengőt is).

A múzeum gyűjteménye egyaránt tartalmaz pénzérmeget, emlékérmeket, papírpénzeket és értékpapírokat, az állandó kiállítást a mintegy 20 ezer darabos gyűjteményi anyagból rendezték meg.⁶

5 Matunák Mihály szlovák nyelvű, nagy összefoglalását (Matunák, Michal i. m.) Ernyey Józsefnek magyarul dedikálta: „Ernyey József barátomnak / hálás szeretettel / Körmöcbánya, 1928. aug. 26. / Matunák Mihály / v. levéltáros”. A dedikált kötetet ma a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára őrzi (Lelt. N. 2831.).

6 A múzeum honlapja: <http://www.muzeumkremnica.sk/sk/uvod> (letöltés ideje: 2018. május 19.)

A múzeum fennállásának 125. évfordulója alkalmából megjelentetett kiadványból nemcsak a gyűjtemények történetét ismerhetjük meg, hanem a katalógus-szerűen összeállított fejezeteknek köszönhetően legszebb darabjaikat is. A közölt anyag nagyon jelentős részben magyar vonatkozású műtárgyakból áll, ezért a szép kiállítású könyv a magyar pénztörténet művelői számára is megkerülhetetlen: valódi referencia-munka.

Daniel Haas Kianička – Martin Chmelík – Magdaléna Kamhalová: Múzeum minci a medaili Kremnica. Museum of Coins and Medals in Kremnica. 1890–2015. (Pénzek és érmek múzeuma Kremnicán. 1890–2015) Národná Banka Slovenska, [Bratislava,] 2015. ISBN 978-80-8043 207-2 36 o. + számozás nélkül sok képtábla.

Gyöngyössy Márton